SAVA DZIESMA, SAVS AUSEKLĪTIS

Reizēm es domāju par to, kas īsti mūs — 20. gadsimta beigu pauduzi saista ar pagājušajiem laikiem, ar iepriekšējiem gadsimtiem un pat gadu tūkstošiem. Kur ir tas pavediens, kas, izvidamies no dziļiem aizmuļiem, jautu tepat blakus sajust sensenas pagājības dvesmu?

Domās pārcilāju dažādas lietas, līdz beidzot apstājos pie akmeņiem. To pelēkos vai sarkanbrūnos sānus Saule apspīdēja kā vakar, tā arī neminamā aizvēsturē. Bet akmens valoda ir cieta un smagnēja, tikai retajam lemts to apjaust kaut mazliet.

Tad man nāk prātā no Zemes klēpja izceltās senlietas. Nu es aptaustu kāda poda lausku un sāku sajust savu senci amatnieku. Redzu viņa rūku plaukšķīgumu atstātās pēdas, tik tikko sajūtu viņa domas vārgu atblāzmu, veidojot trauka rotājumu. Un tomēr arī poda lauskas runā stīvi, pasausi, grūti saskatīt aiz tām paslēpušos senci pilnībā.

Nu labi, tad es iedomājos savu valodu. Vai beidzot būs pavediens roká? Taču ne — runa, kas skan mums visapkārt, šķietas pavisam svaigi saveidota, lai arī no senām šķembām. Galu galā, ikdienā lietojamā latviešu valoda, bet jo īpaši vēl literārā valoda nupat tik (ar «livēces vēstures mērogu mērojot) sāk savu gaitu zem saules.

Bet tad es saklausu daimu valodu un nevilšus sadrebu: nule jau pavediena gals būs rokā — tik sena pagājība mani uzrunā. Un nu nāk, dažas teikdami un dziedādami, mūsu vectēvi un vecāsmātes, senseno mantojumu dzīvu un skanošu neadami mūžiem cauri. Viņi izdzied savu mūžu un darbu, izdzied Sauli un aizsauli, izdzied Laimi un Nelaimi un dara to tāpat kā viņu priekšgājēji šaisaulē. Mani pārņem grēks un godbijība, it kā es būtu nostājies pie mūžīgiem vārtiem un pa spraudziņu mēģinātu saskatīt, kas aiz tiem. Bet izrādās, ka mēs nemaz neesam «aiz vārtiem», izrādās, ka Rikavas, Rogovkas, Dignājas, Gudenieku vai Bārtas dziedātāji dzīvo tepat uz šīs zemītes, elpo to pašu gaisu un brauc ar tiem pašiem autobusiem.

Kas tad galu galā mums traucē kļūt par sensenās gudrības un skaistuma, par folkloras pīlnīgīgiem — to pilnvērtīgiem mantiniekiem? Kas šiedz no aizmūžu tāluma izaugušajai garajai pupai ieaugt mūsu sirdīs, izaugt līdz debesīm un tur krāšņi saziedēt?

Manuprāt, ne jau nu pilsētu mūri, lai gan lauku tirāja un brīvajā gaisā senā dziesma raisās it kā pati no sevis, daudz dabiskāk. Tāpat nav vainīgas nedz modes, nedz magnetofoni, nedz arī popfestivāli. Tas viss veido šodienu — to dzīves čaulu, kas ap mums apkārt ir ik brīdi.

Kādu laiku folkloras serdeni traucēja piekļūt dažādu pasaules kultūras ieredži. Tautas dziesmu izskaistinātas apdares un etnogrāfiski uzvedumi — to visu līdzsī lestudējiet un izrādiet citiem, bet ne sevīti dziļāk pašā folkloras būtībā iekšā! Folklora — tā ir tikai skatuvei, bet ne pašai dzīvei.

Par spīti šādai kultūras regulētāju darbībai, patiesais tautas garamantu apgūšanas un turpināšanas darbs ne mirkli neapstrūkās. Etnogrāfiskajos ansambļos meitas no mātēm — mācīļas senos balsīs. Latgalē kāzās joprojām neiztika bez apdziedāšanās. Visā Latvijā pretēji aizliegumiem Jāņu vakarā joprojām skanēja «Ligo».

Ieredžu visspēcības laikā septiņdesmito gadu vidū modās folkloras ansambļu kustība un līdz ar to arī patiesa dzīves zīņa. Ansambļu dalībnieki pasī mācījās dziedāt, spēlēt un dejot tā, kā to darījuši mūsu senči, pasī gatavoja sev tautas tērpus, mūzikas instrumentus, pasī cēla dienas gaismā agrāk svinētus, bet nu jau piemirstus svētkus, pasī apguva latviešu etnogrāfiju, vadodas izloksnes, Latvijas vēsturi; tiesa gan, ne jau nu to vēstures «falšo zaķi», ko tautai centās «iebarot» birokrātu pavadā lēkājošie vēsturnieki. Nē, apguva Latvijas vēsturi ar visiem tās pacēlumiem un kritumiem, ar gara uzmirdzējumiem un meānajiem laikiem — tātad vēsturi, kā dotu skaidru skatienu uz pagājību un jautu pārliecināti rīkoties šodien. Tā visa dēļ dziedātājus saukāja par sektantiem, un varbūt dažs labs to dara vēl šobrīd.

Nu, bet laiks gāja un darīja savu. Jurjāņu Andreja dienu svinības, Tautas mūzikas koncerti Dziesmu svētkos, Krišjāņa Barona jubilejas nopriņu kopums — tas viss lika plašākai sabiedrībai uz folkloru paskatīties it kā pa jaunam, ar cieņu.

Un nu šādi sagatavotā vidē un laikā beidzot var nākt augstākais vainagojums — Starptautiskais folkloras festivāls. Tiesa gan, arī te neizteik bez cīņas starp tiem, kam folklora ir nepieciešamība, ikdiena, kam tautas dziesma ir viņa paša dziesma, un starp tiem, kam tas viss ir tikai tautisks materiāls dziesmu un deju apdarēm vai arī latviski iekrāsota materiāla koncertēšanai. Ne velti abus šos virzienus tautas mēlē dēvē par «autentisko» un «tautentisko». «Autentisks» — tas nozīmē īsts, patiess, tuvs pirmavotam. Savukārt, «tautentisks» — vārds, kas skanīski līdzinās iepriekšējam, ir stipri izsmējīgs vārda «tautisks» pārveidojums. Tātad ir autentiski dziedātāji, autentisks tautas dziesmu izpildījuma veids, bet ir arī «tautentiskas» mākslīgās bīzes «tautentiskos» deju ansambļos vai, teiksim, «tautentiska» dziedāšana.

Tagad — festivāls «Baltica'88». Nu latviešu dziesmai atdots pienācīgais gods, un tā var saskanēt ar somu, lietuviešu, norvēģu, igauņu, spāņu, krievu, baltkrievu, itāļu, vācu, bulgāru un poļu dziesmām. Nu ir lielais vispārējas atzīšanas brīdis. Nu sērdienīte kļuvusi par mātes meitu. Urā.

Un nu tiešī šobrīd gribu, lai jūs, jaunie lasītāji, mierīgi un uzmanīgi pašī padomājiet.

Padomāto par to, vai vērts folkloral piekerties tikai tad, kad skolā tuvojas folkloras pēcpusdiena vai kāda skate vai konkurss, jebšu tomēr folkloral būtu jāiešet ikdienas dzīvē, jāsaaug ar to.

Padomāto par to, vai katrs no jums varēs ienākt festivālā ar savu no mātes vai vecāsmātes mantotu tautasdziesmu un savu paša, nevis aizlienētu vai izņomātu tautas tērpu.

Padomātu arī par lauku mājām, ne jau par tām, ko tagad ceļ nedabiskos lauku ciematos, bet gan par viensētām, kas agrāk bija Latvijas spēks, skaistums un bagātība. Vai šobrīd sabiedrība nesāk savu gājienu atpakaļ no pilsētas uz laukiem, uz atjaunošanos?

Neāaubos, ka līdzīgi jautājumi tālāk raisīsies pašiem. Un nevajag jau uz tiem tūlīt skaidras atbildes. Vajag vienkārši sākt darīt. Iemācīties savu dziesmu, izgatavot savu kokli. Sakopt vectēva un vecvectēva kapa vietu. Satikt svētozolu apkārtni. Sajust savas saknes. Atrast savu Rītu zvaigzni, savu Ausekļīti. Atrast un paturēt sevī.

Valdis MUKTUPĀVELS

Katrs drošī vien būs dzirdējis Alsungas sulīšu sievu dziedāšanu. Teicēja pusdziedot, pusrunājot ieskāj, locītāja to palu atkārto citā melodijā, kamēr vilcējas velk vienu pašu garu toni (burdonu). Par burdonu franči sauc kamenes zumēšanu, tā tiek nosaukta arī dūdu resnākā stabule, kuras skaņa līdzinās kamenes dūkšanai.

Burdona jeb teicēju daudzbalsību var atrast vai visos Latvijas novados, katrā gan mazliet citādu. Izrādās, ka ļoti līdzīgs dziedāšanas veids vēl sastopams Balkānos (Bulgārijā, Maķedonijā un Albānijā) un Kaukāzā (Rietumgruzijā). Zinātnieki domā, ka tas ir mantojums no senās trāķiešu tautas un laika gaitā ir nonācis visos trijos minētajos apgabalos — Baltijā, Balkānos un Kaukāzā.

Šobrīd mēs esam pilnīgīgi senā, gadu tūkstošus vecā dziedāšanas veida mantinieki. Mūsu spēkos ir to izkopt un attīstīt. Un neaizmirsīsim, ka «dziesmas teikt» nozīmē nevis izteikšmīgi deklamēt dainu četrrindes, bet gan šīs dainas izdziedēt ar teicēju, locītāju un vilcējiem.

Starptautiskais folkloras festivāls «Baltica'88» pulcē dziedātājus, dejotājus, muzikantus un tautas daiļamata meistarus gan no visas Latvijas, gan no Lietuvas, Igaunijas, Krievijas, Baltkrievijas, Ziemeļamerikas, Bulgārijas, Itālijas, Polijas, Norvēģijas, Somijas, Spānijas, Rietumvācijas un Zviedrijas.

Nešaubāmies, ka jūs iesīt uz festivālu ne tikai kā klausītāji un skatītāji, bet gan kā aktīvi līdzdziedātāji un rotaļās gājēji. Katram no jums jau ir savs dziesmu un rotaļu pūriņš, bet droši vien jūs to labprāt papildinātu ar dziesmām, ko visi festivāla dalībnieki varētu dziedāt kopīgi — «Divējādi saule tek» un «Ligojati, ligojati».

Ar atvērtu sirdi uzklausīsim visus mūsu viesus un mēģināsim rast saprašanos ar viņiem dziesmās, dejās un rotaļās. Un vienmēr ar lepnumu apzināsimies, ka mēs pārstāvam latviešus un vēl plašāk — BALTUS.

Balti — tās ir brāļu tautas, kam radnieciga izcelsme, kam līdzīgas valodas, ierašas, tikumi. Balti — tie ir latvieši un lietuvieši līdz ar saviem mīrušajiem brāļiem — prūšiem, jātvingiem, sūdaviem, galindiem.

Skiet, ka būtu vērts apgūt ne vien savas tautas garamantas, bet kaut mazliet arī no savu brāļu tautu folkloras. Tāpēc līdz ar latviešu dziesmu «Man māmiņa atstājusi» un rotaļu «Sietiņos iet» gribam dot jums lietuviešu dziesmu «Išlek, sakale» un prūšu rotaļu «Svātai iz Dansku».

Divējādi saule teka,
Tek kalnā, tek lejā.
Divējādīs man mūžiņš
Ar to vienu dvēselīti.

Aiziet saule vakarā,
Zelta starus zarodama,
Kaut mananī mūžiņami
Jel pusīte tā zarotu!

Ozols auga Daugavā
Ledainām lapiņām,
Tur Saulīte mīģiņ meta
Vai bij' ziema, vai vasara.

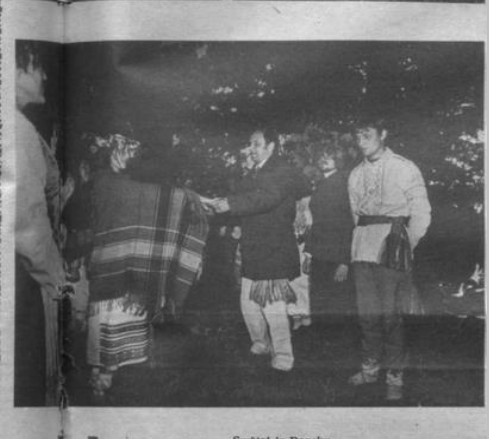
Trīs rītiņus saule lēca
Aiz zaļāi ozoliņa,
Palīek veci jauni puiši —
Tā kociņa nedabūja.

[Teicis Jānis Kartupelis, Nereflas Slašē, 1952. g.]

Svātai iz Dansku,
Iz Kesterinu,
Iz Mimeliku, iz Kunnegsgarbu.

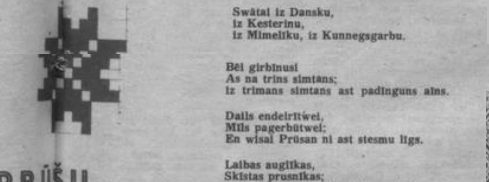
Bēi girbīnusi
As na trīns simtāns;
Iz trīmans simtans ast padinguns alns.

Dails endeirītwei,
Mīls pagerbūtwei;
En wisai Prūsan ni ast stesmu līgs.

Laibas augītkas,
Skīstas prusnīkas;
En wisai Prūsan ni ast stesmu līgs.

Nu kāi stāi si tāns,
Kāigī erpeisāts,
Nu kāi tāns trepuns, kāi na dukūtans.

PRŪŠU ROTAĻA

PARINDE

Precinieki s'brakas, / Iz Kesterinas, / Iz Klaipēdas, iz Klaipēdas, / Jau saskaitīju es trejus simtus; / Iz trejiem tiem tik viens lepatiņš. / Dailīš no skats, nīš'n valodas, / Visā Prūsā nav viņam līdzīga. / Slaids auguminš, skaidra sejiņa. / Visā Prūsā nav viņam nieks salīektu tur aiz muguras. Pāri grieža vispirms uz vienu, tad otru pusi, puisim tipi-not sīkākiem, bet meitai — lēnākiem soļiem.

Rotaļnieki dejo pāru kolonnas apīļ, sadevušies uz pleciem izstieptās vidējās rokās. Dziedot pāris stāvo pusi, pāri tet apkārt pa apīļ. Sākotnēji puiši, meita uzliek kreiso roku puišu pleciem, puisim kreisā roka brīvi nolaista pār meitām; labo roku katrs rotaļ-

Sākoties jaunam pantam, meita dodas uz priekšu pie nākošā puiša, un nu jau ar viņu atkārto visu norisi.

Mano gegules
Raibosios plunkšneles,
Vai, vēlus . . .

Raibosios plunkšneles,
Geltonos kojeles,
Vai, vēlus . . .

— Išjok, berneli,
Ilgai nesivelyk,
Vai, vēlus . . .

Ba tavo mergele
Piršieliai apsedo,
Vai, vēlus . . .

— Aš savo mergele
Tarpe ju pažinsiu,
Vai, vēlus . . .

Mano mergeles
Melynos akeles,
Vai, vēlus . . .

Melynos akeles,
Geltenos kaseles,
Vai, vēlus . . .

— Skrien, vanadziņi,
Ilgi'nekavējies,
Aī, vēlin vēlis,
Vēlis vakariņis.

Tavu dzeguzīti
Vanagi jau lenca,
Aī, vēlin vēlis,
Vēlis vakariņis.

— Savu dzeguzīti
Cituvid pazīšu,
Aī, vēlin . . .

Mana dzeguzīte
Raibām spalviņām,
Aī, vēlin . . .

Raibām spalviņām,
Dzelten' kāj'ņām,
Aī, vēlin . . .

— Jāj, puisīt, ātri,
Ilgi nekavējies,
Aī, vēlin . . .

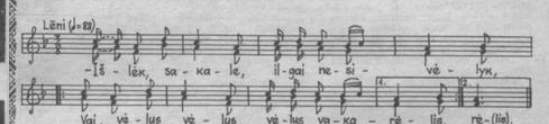
Tavu meitenīti
Precnieki jau lenca,
Aī, vēlin . . .

— Savu meitentī,
Cituvid pazīšu,
Aī, vēlin . . .

Mana meitentīte
Zilām actiņām,
Aī, vēlin . . .

Zilām actiņām,
Dzelten' matiņiem,
Aī, vēlin . . .

Rotaļnieki nostājas rindā cits aiz cita, kātrs apīverot priekšā stāvošo ar abām rokām ap pleciem. Tikai vīriešu, Ausekļīša, palīek ārpusē. Jāj uz skala rindai trīsreiz apkārt, dziedādams:

Tad apstājas priekšgalā un prasa pirmajam: — Cik tālu Sietiņš? — Devīņas jūdzes. — Vai varu panākt? — Ja labs zirgs, vari gan. Ausekļītis, griezdamies vīrietī rokā turēdams, strauji dodas uz rindas pakaļgalu un centās ar to lesist pēdējam stāvētājam, Sietiņam. Viņš, protams, no Ausekļa bēg, skriedams rindai apkārt. Ja pēc trīm apskrējiem Sietiņš vēl nav nokerts, tad viņš nostājas rindas priekšgalā, un Ausekļītim viss jāsāk no jauna. Jā, turpretī, Ausekļis Sietiņu noker, tas ir, lesīt viņam ar dvīeli, tad viņš nostājas rindas priekšgalā un atdod dvīeli Sietiņam, kas nu kļūst par jauno Ausekli un sāk rotaļu no sākuma.

Šajā rotaļā Auseklītis un Sietiņš iemieso divus debess spīdekļus — Rīta zvaigzni jeb Venēru un Sietiņa zvaigznāju jeb Plejādes. Iespējams, ka rotaļā simboliski ir atveidota kāda astronomiska norise, piemēram, Venēras tuvošanās Sietiņa zvaigznājam.

Sietiņos iet

Latviešu rotaļa

IZIEŠANA